

Aldona Zańko

Moderne dansk kortprosa i dialog

En genreundersøgelse ud fra et intertekstuelte perspektiv

Studien zur Germanistik, Skandinavistik und Übersetzungskultur

Herausgegeben von Stefan H. Kaszyński, Andrzej Kątny
und Maria Krysztofiak

PETER LANG
EDITION

Indledning

Om bogens baggrund og formål

Nærværende bog fokuserer på en af de mest toneangivende genretendenser i 1990'ernes danske litteratur, kendt under betegnelsen "kortprosa". Bogen præsenterer en KOMPARATIV tilgang til genren, anvendt med det overordnede formål at belyse, hvordan moderne dansk kortprosa placerer sig i forhold til de tilsvarende hovedtendenser i d. 20. århundredes verdenslitteratur, når genrens hidtil underbelyste DIALOGISKE dimension bringes i søgelyset.

Det afgørende kendetegn ved 1990'erne danske kortprosa består i, at dens æstetik trækker på den fælles inspiration fra MINIMALISMEN, hvilket ofte anskues som en vending væk fra såvel den udenfor liggende virkelighed som en bredere forstået litterær kontekst. På samme tid karakteriseres kortprosaen også ved et grænseoverskridende forhold til etablerede genrekonventioner, hvis distinktive træk blandes sammen inden for den korte forms brogede genrefelt. I de fleste eksisterende forskningsbidrag vedrørende genrens æstetik er det netop denne generiske mangfoldighed, der angives som kortprosaens overordnede kendetegn. Frem for at blive betragtet som et udtryk for dialog med traditionen, fremstilles den dog oftest som et tegn på en slags selvcentreret æstetisk ekstremisme.

Den ovennævnte opfattelse af moderne dansk kortprosa som æstetisk indadvendt og virkelighedsfjern er repræsentativ for den hidtidige forskning, hvor hovedfokus lægges på selve det at fastlægge genrens generiske og æstetiske specifik. Når forskningen inden for dette område udvides med et komparativt perspektiv, giver det imidlertid et ligefrem modsat billede af moderne dansk kortprosa som åben over for dialog med flere af de mest toneangivende strømninger i kortprosaens globale udvikling, herunder den amerikanske short story, den tysk- og spansksprogede fantastiske novellistisk samt den norske punktorman inspireret af den franske "nouveau roman". I denne bog belyses genrens dialogiske dimension på baggrund af en INTERTEKSTUEL analyse, centreret om følgende forskningsspørgsmål:

- Hvad er de mest markante litterære inspirationskilder for moderne dansk kortprosa?
- Hvordan gøres de til genstand for intertekstuel dialog i de udvalgte danske kortprosatekster?
- Hvilken rolle spiller intertekstualitet i disse tekster med hensyn til æstetik og tolkning?

Ved at afsøge svar på disse spørgsmål tilbyder bogen en revurdering af de hidtidige forskningsresultater vedrørende moderne dansk kortprosa ud fra genrens intertekstuelle forbindelser til andre beslægtede litterære traditioner, både i en bredere forstået skandinavisk kontekst og på verdensplan. Set i dette lys består bogens forskningsbidrag i at uddybe den danske kortprosas intertekstuelle komposition samt belyse, hvor omfattende en rolle den spiller i udformningen af genrens æstetiske kendetegn.

Bogens analysemodel

Bogen præsenterer en intertekstuel analyse af syv gennembrudsværker, skrevet af tre førende repræsentanter for 1990'ernes danske kortprosa, herunder:

- kortprosasamlingen *Rester* (1996), skrevet af Helle Helle (f. 1966);
- kortprosasamlingen *Mælk* (1997), skrevet af Simon Fruelund (f. 1966);
- kortprosasamlingerne *Små historier* (1996) og *Små historier 2* (2000), skrevet af Peter Adolphsen (f. 1972);
- den såkaldte "Marlon-trilogi", bestående af romanerne *Køkkenet, gravkammeret og landskabet* (1991), *Det skjulte* (1993) og *Udsigten* (1997), skrevet af Christina Hesselholdt (f. 1962).

De ovenfor nævnte værker er blevet udvalgt med henblik på at sikre undersøgelsens repræsentativitet for moderne dansk kortprosa som en selvstændig litterær tendens. I lyset af genrens grundlæggende definition udarbejdet af den tyske litteraturforsker Walter Höllerer (1962) kan de alle sammen placeres inden for KORTPROSAENS GENREFELT. De har et fælles udgangspunkt i minimalismens æstetik, dyrket som kendetegn ved 1990'ernes danske litterære miljø samlet omkring den danske forfatterskole¹, som alle de tre forfattere er uddannet fra. Ikke desto mindre udviser de forskellige former for dialogicitet, hvilket skyldes, at de er forankret i tre forskellige litterære kontekster, der forudsætter den danske kortprosas overordnede udvikling i tre forskellige æstetiske retninger, herunder den amerikansk-inspirerede short story dyrket af Helle Helle og Simon Fruelund, den fantastiske kortprosa repræsenteret af Peter Adolphsen, og den fragmentariske punktroman, videreført af Christina Hesselholdt.

1 Den danske forfatterskole, kendt under betegnelsen "Forfatterskolen", er en kunstskele hjemmehørende i København, der tilbyder en toårig forfatteruddannelse. Siden stiftelsen i 1987 er skolen blevet opfattet som et udspringssted for den minimalistiske skrivestil udbredt i dansk litteratur ved overgangen fra 1980'erne til 1990'erne.

Det udvalgte tekstmateriale undersøges ved hjælp af en analysemodel udviklet som følge af en kritisk gennemgang af tre afgrænsede teoretiske tilgange til intertekstualitetsbegrebet. Som udgangspunkt for bogens forskningsperspektiv anføres den såkaldte KONTEKSTUELLE INTERTEKSTUALITETSMODEL, der dækker over den poststrukturalistiske intertekstualitetsteori udarbejdet af Julia Kristeva og Roland Barthes ud fra inspirationen fra Mikhail Bakhtin og hans begreb om DIALOGICITET. Med henblik på at kunne afgrænse analyseområdet til konkrete dialogiske referencer inddraget i enkelte tekster anvendes derimod to efterfølgende intertekstualitetsmodeller udviklet med afsat i STRUKTURALISMEN: DEN TEKSTUELLE OG DEN LÆSERORIENTEREDE. Den første bygger på den såkaldte TRANSTEKSTUALITETSTEORI, udarbejdet af Gérard Genette som et sæt kategorier, der kan bruges til at udforske en given teksts dialogicitet på fire forskellige tekstniveauer, fra det rent TEKSTUELLE til det ARKETEKSTUELLE. Den anden bygger på en læsningsteori udarbejdet af Michael Riffaterre, der er blevet anvendt med henblik på at kunne fortolke de opsporede referencer på baggrund af læserens litterære kompetence.

Inden for enhver af de tre ovenfor nævnte inspirationsområder følger undersøgelsen den samme struktur: den første del af analysen fokuserer på teksternes dialogiske forhold til GENRE, mens den anden koncentrerer sig om forbindelser til andre KONKRETE VÆRKER og FORFATTERSKABER. Kortprosaens intertekstuelle dimension undersøges således som et samspil af flere forskellige slags dialogiske referencer, fra genreangivende paratekster, igennem indforståede allusioner, og frem til eksplicitte lån af motiver, figurer og citater, hvilket giver en udvidet forståelse af intertekstualitetsbegrebet som sådan. Sidst men ikke mindst trækker analysen på Jean-Marie Schaeffers teori om GENERICITET, inddraget som grundlag for en revurdering af den danske kortprosas æstetiske komposition ud fra genrens iboende dynamik betinget af dens dialogiske forhold til traditionen.

Bogens opbygning og citatpraksis

Forud for indledningen består denne bog af seks kapitler: tre teoretiske og tre analytiske, samt en sammenfatning. Det første kapitel gør rede for den hidtidige forskning i dansk kortprosa med henblik på at belyse, hvordan den kan udvides ved hjælp af det dialogiske perspektiv anvendt i bogen. I det andet kapitel følger en kortfattet gennemgang af udviklingen inden for de relevante teoretiske tilgange til intertekstualitetsbegrebet, samt en uddybende præsentation af analysens teoretiske grundlag og analytiske model. I kapitel nr. 3 præsenteres en redegørelse for kortprosagenrens udvikling i Danmark, hvis formål er at placere det udvalgte analysemateriale i en større dansk litterær kontekst.

Tilsammen leverer de første tre kapitler et teoretisk grundlag for den efterfølgende analytiske del, hvor der indgår kapitlerne fra 4 til 6. Hvert af dem præsenterer en undersøgelse af den intertekstuelle dimension i de respektive værker, der repræsenterer én af de tre udpegede inspirationsretninger i moderne dansk kortprosa. Kapitlerne afsluttes med delkonklusioner, der danner baggrund for de sammenfattende iagttagelser vedrørende den danske kortprosas intertekstuelle komposition, præsenteret sidst i bogen.

Af hensyn til den intertekstuelle dialog som emne indeholder bogen en mængde citater fra fremmedsprogede kilder, både skøn- og faglitterære. Angående DEN SEKUNDÆRE LITTERATUR anvendes der en tilgang, hvor de fremmedsprogede citater anføres på dansk, hvis der foreligger anerkendte danske oversættelser. I modsat fald benyttes engelske oversættelser, hvis de findes, og hvis ikke, oversættes citaterne til dansk i den løbende tekst, men bringes på originalsproget i fodnoter. Citaterne fra nordisksprogede sekundære kilder anføres på originalsproget. Når det gælder citater fra DE SKØNLITTERÆRE HYPER- og INTERTEKSTER er tilgangen anderledes. Her citeres teksterne på dansk, hvis der foreligger relevante oversættelser, og derudover også på originalsproget.

En vigtig intertekst anført i alle de tre analytiske kapitler er derudover Bibelen. Ved at henviser til Bibelen bruger forfatterne et bredt udvalg af referencer, fra direkte citater til indforståede allusioner. I nogle tilfælde bliver det derfor svært at afgøre, hvilken oversættelse der er blevet anvendt som kildetekst i en pågældende fortælling. Som reference i denne afhandling benyttes den seneste danske nyoversættelse af Bibelen fra grundsprøgene, udarbejdet af Det Bibelske Selskab og autoriseret af Dronning Margrethe II i 1992, fordi det er denne oversættelse, der officielt var i brug ved udgivelsen af langt de fleste analyserede værker. Undtagelsen er her den første del af Hesselholdts Marlon-trilogi. Udgivet i 1991 baserer bogen på Bibelselskabets tidligere autoriserede oversættelse, med henholdsvis Det Gamle Testamente fra 1931 og Det Nye Testamente fra 1948. Når det gælder fortolkningen af de relevante citater anført i denne roman er forskellene på disse to oversættelser dog uden afgørende betydning. Af den grund diskuteres bogens bibelske henvisninger ligeledes på baggrund af den autoriserede oversættelse fra 1992, lige som det er tilfældet for trilogiens øvrige dele.²

2 Som kilde til de bibelske citater anført i denne afhandling anvendes følgende udgave: *Bibelen. Den Hellige Skrifts Kanoniske Bøger*. I oversættelse autoriseret af Hennes Majestæt Dronning Margrethe II ved kgl. resolution af 19. februar 1992. Det Danske Bibelselskab, København 2010.